

Καὶ τρέμω, γιατί βρίσκομαι σ' εὐκολόσπαστο ξύλο,
Καὶ θὰ ποθοῦσα πιά νὰ μὴ γεμίζουν τὰ πανιά του
Μὲ τὸν ἀγέρα ποὺ σ' αὐτὲς μὲ τραβήξε τις ξέρες.

Ἄν ἴσως κ' ἔβγω ζωντανὸς ἀπ' τις ἀβέβαιες ξέρες,
Καὶ φτάσει ἡ ἐξορία μου σὲ κάποιο καλὸ τέλος,
Πόση ποὺ θάνοιωθα χαρὰ νὰ γύρω τὰ πανιά του
Τοῦ πλοίου μου καὶ τις ἄγκυρες νὰ ρίξω σὲ λιμάνι!
Ἄλλοιῶς θὰ καίω ἀδιάκοπα σὰν ἀναμένο ξύλο,
Τὸς ν' ἀλλάξω εἶναι τραχὺ τὴ γνώριμή μου ζήση.

Δέσποτα ἐσὺ στὸ τέλος μου, κι ἀφέντη μου στὴ ζήση,
Πρὶν σπᾶσω ἐγὼ τὸ ξύλο μου κατὰμεσα στὶς ξέρες,
Δόσε καλὸ λιμάνι ἐσὺ στὰ ὁλόδαρτα πανιά του.

Μεταφρ. ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

ΣΤΕΛΙΟΣ ΧΑΛΕΠΑΣ

2 —

Ἵστερα θάχε θεοφὴ καλὴ, ὕπνο μ' ἀέρα καμπίσιο καὶ δουλειὰ τὴ
τὴ φροντίδα τοῦ κτημάτου καὶ τὴν ἐπιστάσια τοῦ χωριοῦ. Τὸ παρουν-
σιαστικὸ τοῦ Χαλεπά εἶτανε τέτοιο, ποὺ μπορούσε νὰ δώκει στὸν
καθένα μπιστοσύνη.

Νέος ἄνθρωπος, πολὺ ἥλιος, καλὰ μπασμένος σ' ἀ τερτίπια τῆς ζωῆς
τῶν ἀστῶν ἐργοστασιάρχων, θῆξε πῶς θὰ φέρνονταν καὶ στὸν τσιφλι-
κοῦχο.

Γιομᾶτος ἀπὸ πολιτικὴ στὴν ὁμιλία του, θάμπωσε τὸν κύρ Σά-
λικρη μὲ τὰ ἐξυπνα λόγια του. Ἦξε δὲ ὅμως καὶ τὴ δουλειὰ τοῦ τσιφλι-
κιοῦ. Γνώριζεν ἀπὸ ἄλογα, ἀπὸ ζῆ ὅλων τῶν εἰδῶν, ἀπὸ ζευγάρια
καὶ ἀλέτρια, ἀπὸ ὄνια καὶ ἀμάξια καὶ μηχανὲς καὶ θεριστάδες καὶ ἄλλω-
νιστάδες. Σχεδὸν σὲ τσιφλίκι μεγάλωσε. Τοῦ πατέρα του ποῦτανε μιὰ
φορὰ μικροκτηματίζε, ἡ λαχτάρα εἶτανε νὰ τόνεδεῖ γεωπόνο, μὰ αὐτὸς
ἔσυρε κατὰ τίς ἐπαναστατικὲς ἰδέες. Καὶ τὸν ἔχασε ἀπὸ πλάγι του.
Στὰ ἐργοστάσια μέσα ἀκονίστηκε γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ βγήκε
ματωμένος πολέμιστῆς.

Τώρα ξανάβρισκε τὴ παιδικαστικὴ του ζωὴ. Μὰ τὴν ξανάβρισκε πο-

τισμένος τὸ πιότὸ τῆς ἰσότητος, τῆς λευτεριᾶς, τῆς δικαιοσύνης.

— Πῶς θὰ μπορέσω νὰ συβιβαστῶ ὁῦ μὲς; ρώτησε τὴν ἴδια μέρα τὸν ἐκυτό του μένοντα, μόνος ὑπεύθυνος, πάνω σὲνα λαὸ ἐξήντα ἀνθρώπων, ποὺ ἦταν σκλάβοι καὶ δοῦλοι πουλημένοι. Τὴν πρώτη βδομάδα πλήρην δοκίμασε θέλοντας νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ Σάλλιαρη. Φροντίδα καὶ δούλεψη γιὰ τὸν τσιφλικὰ αὐτόνε σήμαινε ἀρνηση τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ σακκάτεμα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ποὺ σὰ σκιὰς ζοῦσαν στὰ πέραντο χῶμα γιὰ προκοπὴ καὶ διάφορο τοῦ ἀφεντικοῦ τους.

Ὁ τρόπος του στοὺς χωριᾶτες δὲν εἶχανε φέροσιμο ἐπιστάτη, ἐχτροῦ τῶν χωριατῶν. Φαίνονταν αὐτοὺς ἀδερφὸς καὶ κάτι παραπάνω. — Τοὺς ἀγάπησε μονομιᾶς. Ἦν πρώτη βδομάδα ἀκόμα τοὺς σάρωσε γιὰ τὰ παιδιὰ του σκολεῖο. Σάρωσε μιὰ σάλα τοῦ χτημάτου κ' ἔστησε πᾶγκους. Κεῖ τὴν ὥρα τῆς ἀνάπαψης του περνοῦσε δασκαλεύοντάς τε. Λίγη ἀλφειά, λίγη ἀριθμητικὴ καὶ γραμμικὴ, λογαριασμοὺς καὶ πολλὰ διδασκαλία τῆς φύσης. Τεῖνε τοῦτο, τεῖνε κείνο. Ἀγάπη στὴ γίς. Τᾶμοι-ρα παιδάκια ποὺ τὰ τύλιγε ἡ βρώμα κ' ἡ σκοτεινιά μὲς κιόζω, σὲ κάμποσο καιρὸ νιώσαν τὸ φῶς, γίναν ἀγνώριστα. Τὸ σκολεῖο αὐτὸ εἶχανε ὁ τόπος ποὺ ὑψώθη ἡ ἄγια λάμψη κ' ἐστάθη.

Στοὺς χωρικοὺς πάντα γελοῦσε καὶ μιλῶντας σιγά—σιγά ἄνοιγε τὸ δρόμο τῆς λευτεριᾶς.

— Δὼ εἴμαστε ἀδέρφια, τοὺς ἔλεγε. Ἡ δουλιὰ εἶνε δική μας καὶ μεῖς θὰ κερπίσουμε τὴ γίς. Κ' ἡ γίς, εἶνε δική μας. Κ' ἐμεῖς γιὰ τὴ γίς εἴμαστε. Εἶνε ἡ μάνα μας καὶ μεῖς παιδιὰ της. Αὐτὸς ποὺ τὴν κατέχει, μὴ δὲν τὴν δουλεύει εἶνε ξένος, δὲν εἶνε δικός μας. Λέγω πῶς, στὰ χέρια μας εἶνε νὰν τὴν ἀποχτήσουμε. Δουλεύετε νὰ δουλεύουμε!

Κ' οἱ χωριανοὶ σαστισμένοι ῥωτώντουσαν μοναχοί τους μὴ τολμῶντας νὰ ῥωτηθοῦνε ἀνάμεσό τους. — Πιὸς εἶνε αὐτός; μὴν εἶνε Θεοῦ σύνεργος; Κύριε φύλαγε!

Σκίρνοντας τ' ἀλέτρι κιώθοντας τὸ ὄνι μαζί κι αὐτός, τοὺς ἔλεγε ἡ — Ἀδέρφια εἴμαστε, ὅρε παιδιὰ. Ἡ ζωὴ εἶνε ἀδερφοσύνη.

Σὰν ἀδέρφια καὶ μεῖς θὰ μοιραστούμε μιὰ μέρα τὴ γίς, δίχως ν' ἀνακατευτεῖ κανεὶς ἄλλος. Δὼ θὰ λύσουμε τὸ ἄλυτο πρόβλημα θάνατος ὡςτὼ ὁ καθένας μας νὰ δουλέψῃ ἕνα χωριστὸ κομμάτι γίς. Τοῦτο δικό σου, κείνο δικό του, αὐτὸ δικό μου. Ἄς πασχίσουμε νὰ πᾶμε ὁ ἕνας

πλειότερο από τὸν ἄλλονε μπρός. Καὶ χάρισε τῇ γίς σὲ κομμάτια ποὺ κάθε χωρικὸς καμψιστῆς θῆχε τὴν εὐθύνη τους.

—Τὸ ζευγάρι αὐτὸ δικό σου, τὰ μουλάρια κείνα δικά του, αὐτὰ δικά μου. Σὰν τὰ μάτια σας νὰ τὰ βλέπετε. Πάρε σὺ τὸ ὕνι σου, σὺ τ' ἀλέτρι σου, σὺ τὸ σπόρο σου, αὐτὸς τὸ σπόρο του.

Καὶ στὸν κάμπο ἔβλεπες μιὰν ἔμιλλα τρελλή. Βογγολόησαν τὰ ζευγάρια κιᾶστραψαν τὰ ἐργαλεῖα! Δουλιὰ χαλασμός. Βροχὲς πὰ στίς βροχὲς, χιόνι! Τὸ χτήμα καμμιὰ βελὰ δὲν εἶδε τέτοια δύξ. Σένα του ταξίδι ὁ Σάλλιαρης σάστισε ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τοῦ κάμπου. Ποτές του τόση γίς δὲ δούλεψε χρόνια τόσα.

—Χαλεπά, παιδί μου, γειά σου σὲ καλὸ σου. Κέγῳ ἔννοια σου. Ξέρω νὰ γαπῶ τοὺς καλοὺς!...

Τὰ νερά, ποὺ ἄλλοτε γιόμισαν τὰ χαντάκια καὶ σάπιζαν μπροστὰ στὴ μύτη τῶν χωρικῶν καὶ θόλωναν τὸν κάμπο ἀπὸ κουνούπια, καὶ τὰ κορμιὰ ἀπὸ πυρετοὺς, τὴν μετὰ τὸ Χαλεπά, χαθῆκαν.

—Βρὲ παιδιὰ ἐλᾶτε δῶ. Τὶ θέλουν καὶ κοιτουνται τὰ νερά αὐτὰ δῶ μέσα στὴ μούρη σας; Καὶ τοὺς διδάξε γιὰ τὰ κουνούπια, γιὰ τοὺς πυρετοὺς, ποὺ ὅλους τους στὴ σειρά τοὺς περσίνιζαν. Καὶ τὸ θάμα γίνηκε. Τὸ χτήμα τίς Κυριακὲς γελοῦσε μὲ τίς ἐξήντα ψυχὲς ποὺ σκορπίζονταν στὸν κάμπο νὰ βοηθήσουν τίς γίς—τὸν κάμπο τὸ καματερό, γιὰ νὰ τὸν γλυτώσει ἀπὸ τὰ ζιζάνια.

—Βρὲ παιδιὰ, εἶπε μιὰ γιορτή. Δὲν κάνουμε μιὰ δοκιμὴ; καὶ δοκίμασαν νὰ χωρίσουν μιὰ γιὰ πάντα τὸ χτήμα σὲ μερίδια ἴσια, ὅλοι τους κι αὐτοὶ—Τράβηξαν κλῆρο.

—Ἔ, εἶπε, ὁ καθένας τὸν κλῆρό του. Αὐτὸ θάναι τὸ προσωρινὸ χτήμα τοῦ καθενός. Κυττάτε καλὸ, ἢ ἐσοδεῖα μισή καὶ μισή δική σας καὶ ὅλη πάλιν μὲζικιὰ ὀλωνε.

Σκασισμένοι οἱ χωρικοὶ ἔχασκαν μεῦλο γιὰ ἀπορία τὸ μείρασμα τῆς ξένης γίς, πού τὴν πόντιζαν μὲ τὸν ἴδρωτά τους, μὰ δὲν εἶχαν ἀπὸ ἀπύτη μιὰ πῆχνη γιὰ ταφή.

Ἡ κοινότη πῆγινε μιὰ χαρά! Ὁ κύρ Σάλλιαρης εἶτανε εὐτυχὴς γιὰ τὸ χτήμά του, μὰ καὶ ὁ Χαλεπάς πλειότερο ποὺ ἔβαζε σένεργεια τὴν Πολιτεία του, τὴ μικρὴ αὐτὴ πολιτεία. Δὲ ζοῦσαν τῶρα στὴ σκοτεινιά, δὲ ζοῦσαν στὴ σαπίλα, στὴ βρώμα, στοὺς πυρετούς, στὴ γδύμνια. Τὸ πιστὸ εἶχεν ἀπαγορευτῆ. Οἱ πυρετοὶ χάθη-

καν, ὁ γιατρός κάθε πέντε ἐρχότανε καθολάκης νὰ δεῖ καὶ νὰ χαρῇ τὴ γειὰ τῶν χωρικανῶν κι ὄχι νὰ γιατρέψει.

Ἦρτε ὁ καιρός τοῦ Θέρου καὶ τ' ἄλωνιοῦ. Ἐγινε κι αὐτός—τί θέρος! ἔγιναν καὶ τ' ἄλωνα. Ἡ ἀπόδοση ἀσύγκριτη. Ὁ Σάλλιαρης πῆγε νὰ πλκιδώσει βλέποντας τὴ σοδειὰ τῆς χρονιάς κείνης. Τοίμαζε τίς ἀποθήκες καὶ τὴν τσέπη του. Εἶτανε καιρός, κι αὐτός νὰ κινηθῇ τώρα, πού γλεντοκόπησε στὴ χώρα ὅλη τὴ χειμωναὶα μὲ τίς πόρνες καὶ τίς ἄτιμες γυναῖκες. Μὰ εἶτανε καιρός κι ὁ Χαλεπὰς νὰ ζηγήσει τὸ σῆμα δι' οὗ τοῦ στοῦς χωρικούς. Καὶ πάνω στὸ μεσημέρι τῶν ἄλωνιων μάζεψε μιὰ μέρα τοὺς καμπαροῦς, ἐργάτες, ποῦ γιναν ἀτσαλένοι μὲ τὴν πνοὴ τοῦ Χαλεπὰ.

—Ἐ ἀδέρφια, εἴρτε καιρός νὰ σὰς ζηγήσω ἓνα μυστικό μου. Χρόνος τώρα τὸ φυλάω μέσα μου, μὰ ἔργο τὸ βλέπω μπροστά μου. Εἶνε ὥρα νὰ δοκιμάσετε καὶ σεῖς νὰ πῆτε: Εἴμαστε ἀφεντάδες ὄχι σὲ τσιφλικία, ὄχι σὲ στρέματ' ἄμετρα, ἀφεντάδες εἴμαστε στὸ μικρὸ κληρο ποὺ κληρώσαμε μόνοι μας. Ἡ γίς εἶνε δική μας ἀπὸ πάππο πρὸς πάππο. Τῆνε δουλεύουμε μεῖς, κι ἄλλοι τὴν τρῶνε. Πεθάνανε οἱ γονεῖς μας ἐδῶ, πάμε καὶ μεῖς, καὶ τὰ παιδιὰ μας δὲν πρέπει νά'ναι ξένα σαυτῇ, πού τῆνε πότισε τὸ αἷμά μας καὶ τὴν ἀντάκωσε χρόνια τόσα ἢ κούρασή μας. Γίς ἀγαπημένη, γίς δική μας, δὲ θὰ σὲ χωριστοῦμε, καί, πεθαίνοντας, θὰ γκαλιζέται τὸ κορμί μας. Ἐδῶθε, δὲ θὰ κινηθοῦμε. Ἡ σοδειὰ, ἀδέρφια, μὲ τὴ δουλειὰ σὰς πῆγε ἀμέτρητη. Τὴ δουλειὰ μας αὐτὴ μεῖς νὰ τὴν καρπωθοῦμε. Τὸ σπóρο ὁ Θεὸς τό'νε βλόγησε γιὰτ' εἶτανε κόπος ὅλωνε. Στὴ γίς ἐδῶ, ὅποιος τῆνε δουλεύει μὰ δὲν τὴν ὀρίζει εἶνε δοῦλος, εἶναι ὅμοιος μὲ χτήνος, πού παντοῦ κοπιᾶζει καὶ τίποτα δὲν κατέχει. Ὡς τώρα σὰ χτήνη δουλεύατε τὸν κύρ Σάλλιαρη, τώρα σὰν ἀνθρώποι νὰ τοῦ ζητήσετε τὸ δίκιο σας. Ὁχι, νὰ τοῦ τὸ πάρετε. Ἀπὸ δ, τι μὰς ἀπέδωκεν ἡ γίς—ἡ μάνα γίς, ἓνα μερδικὸ τοῦ ἀνήκει νὰ τοῦ πῆτε: Τὸ μερίδιο τοῦ ἐνοικιαστή. Θὰ γίνε, μοίραση, θὰ γίνε κατὰ τοῦ Θεοῦ τὴ θέληση καὶ τὸ δίκιο τῶν ἀνθρώπων. Ὅποιος δούλεψε θὰ πάρει, ὅποιος δὲν κοπίασε δὲ θὰ φάγει. «Κεῖνος, πού δὲ δουλεύει δὲν πρέπει καὶ νὰ τρώγει» λέγει τὸ Βαγγέλιο. Τὰ λόγι' αὐτὰ σὰ ῥήματα θεῖα ἔφταναν στὴ ψυχὴ τῶν χωρικῶν. Ἐννοιοῦν τὸ δίκιο τους νὰ παίρνει σάρκες. Ἀστραφταν τὰ μάτια τοῦ Χαλεπὰ ἀπὸ χαρὰ καὶ συγκίνηση.

Γίνονταν Χριστὸς πού ἔδινε στοὺς τυφλοὺς τὸ φῶς καὶ κήρυττε τὴν

ισότητα, κιζνύψωνε τὴ δικαιοσύνη μπροστά του; σέ Θεϊκιά μορφή καὶ τοὺς ἐπέβαλλε μέ φωνὴ βαρειά νὰ τὸν ἀκολουθήσουν.

—Σὲ μένκ μπιστευτῆτε, ἀδέρφια, γὼ θὰ σὰς βάλω στὸν δίκιο δρόμο.

IX

Ὅπως πάντα στὸ δρόμο τοῦ Στέλιου Χαλεπά, ὑψώθη τὸ χέρι κείνο ποὺ κορφε τὸ ὠραῖό του ὄνειρο, τὸνειρο, ποὺ δημιουργοῦσε γιὰ τοὺς ὁμοίους του. Πάντα ἐνάντια αὐτονῶνε ποῦχαν μάθει νὰ ζοῦν μέ τὸν ἴδρωτα τῶν ἄλλων. Ἔτσι καὶ τώρα ὠρθώθη.

—Χαλεπά παιδί μου, φτάνοντας μιὰ μέρα τοῦπε μέ τὸ κκλό, ὁ Σάλλιαρης. Τεῖνε αὐτὰ πᾶκρὺ ἀπὸ τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων; Τί ἐσπείρες στὸ μυαλό τους; Τεῖνε τὰ μοιράσματα τῆς γίς πού μι-
λᾶνε;

—Κὺρ Σάλλιαρη, νὰ σοῦ πῶ, εἶπε πονηρὰ ὁ Χαλεπάς. Δῶ καὶ πολὺ καιρὸ σκέφτηκα ξαίρεις νὰ μοιράσω τῇ γίς; σέ κομμάτια δουλειᾶς. Τράβηξα κλῆρο κι ὁ κάθε χωριάτης πήρε κ' ἓνα μερτικό. Ἐμεινε καὶ κάμπος ἄμετρος, τόσο, ποὺ χρειάζότανε ἄπειροι δουλευτάδες γιὰ τὴ δούλεψή του καὶ δὲν τοὺς ἔχεις. Ἡ κοινότητα ἔκαμε μοιρασιά τῆς γίς αὐτῆς, ποὺ στέκεται ἀδούλευτη καὶ ποὺ ζημιώνεται κ' ἡ πολιτεία τὸ κάτω τῆς γαρρῆς, κι ὁ δύστυχος αὐτὸς κοσμάκης. Τόσα στόματα μένου νη-
στικά. Κ' ὕστερα, Κὺρ Σάλλιαρη, εἶπε μέ τόνο χαϊδευτικό, ἡ λχ-
χτάρη τῶν χωρικῶν γιὰ τῆς γίς μὴ δὲν ἀξίζει νὰ θεραπευτῇ.

Κοκκίνιζε στὸ ἄκουσμα τέτοιων λόγων ὁ Σάλλιαρης· ὡς πού μάλ-
τωσεν ἡ ὄψη του καὶ φούτωσεν ὁλόκληρος ἀπὸ θυμὸ...

—Καὶ ποὺς εἶσαι σὺ πού κάνεις τέτοι' ἄστεϊα καὶ λοχραϊζῆς; γιὰ τὸ μοῖρασμα ξένης γίς; Γιὰ λέγε λοιπόν!

—Εἴμαι γὼ ὁ λαός, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ποὺ δίχως τὴ ζημία σου μπορεῖ νᾶχει ἓνα κομμάτι καὶ αὐτὸς χῶμα. Τόση χῶρ' ἀδούλευτη, τόσοσ κάμπος κοίτεται ἀνόργωτος. Τί καὶ ἂν μοιραστεῖ καὶ δουλευτεῖ γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ζοῦν τὴν κτηνώδη ζωὴ στὴ βρώμα μέσα, μέσα στὴ σκπίλα, στὴν ἀρρώστεια καὶ τὴν ἀπλυσία; Νᾶ, ἡ γίς πού στέκεται νεκρή. Μοίρασα τὸ νεκρὸν αὐτὸ τόπο, ποὺ σήμερα τονὲ βλέπεις δουλεμένο, ὁλοπράσινο κι ἄλλοῦ ὁλόχρυσο μέ τὸ σταχύ. Δὲ χαίρεται ἡ ψυχὴ σου, καὶ δὲ δακρύζουν τὰ μάτια σου,

δὲν ἀγκαλιάζεις τὸ λαὸ αὐτό, πού ἔλανε τὸν κάμπο νὰ χαίρεται καὶ τόσες ψυχές νὰ ἐλπίζουν ;

— Μωρὲ τί λέγει τοῦτοι, εἶπεν ὁ Σάλλιαρης κἀνόντας τὸ σταυρό του.

— Τί λέγω. Ἡ γίς δὲν εἶνε φικιάσιμο δικό σου, πού νὰ τὴν διαθέτεις ἀδούλευτη ὡς θέλεις. Δὲν εἶναι στάρι νὰ τὸ πουλᾷς ὡς βούλῃσαι. Εἶναι φυσικὸ ἐργαστάσιο, κύρ Σάλλιαρη, ὅπου βγαίνει ἡ τροφή τοῦ κόσμου ὅλου καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νᾶχει πᾶνω σ' αὐτὴ δικαίωμα ἐξόν ἀπὸ τὸ δουλευτὴ της, πού μὲ τὸν ἴδρωτά του τὴν κἀνει νὰ χαίρεται τὸ μάτι μας καὶ ἡ καρδιά μας. Γιατὶ νὰ τὴν δουλεύουν καὶ νὰ τὴν στεριοῦνται κεῖνοι πού φυσικὰ εἶνε δική τους ;

Καὶ προχωροῦσε ἡ γλῶσσά του ροδάνη ἀποστομώνοντας τὸν ἀφέντη καὶ δίνοντάς του τὴν ἀφορμή, νὰ τοῦκοφε τὴν προθυμία, πού ἔμπαινε μαὐτὴν μέσα στὸ χιτῆμά του μοιραστὴς καὶ καταναλωτῆς.

— Λάθος, ἔχεις, παιδί μου, καὶ μυρίζεις βλέπω ἀναρχία.

— Καὶ ὅμως αὐτὴ ἡ γίς, κύρ Σάλλιαρη, χρησίμεψε χρόνια τώρα καὶ χρησιμεύει γιὰ πλουτισμὸ τῶν ἀκαμάτηδων καὶ γιὰ κάτεργο τῶν φτωχῶν αὐτῶν κολληγάδων.

Τὰ λόγι' αὐτὰ ἀναψαν τὸ Σάλλιαρη, πού ὡς τώρα μὲ τόση ὑπερηφάνουσε τάχα γι' ἀστεία νὰ μιλεῖ ὁ Χαρλεπάς.

— Ἐ τέλειωνε, κόδε το. Φτάνει πού μᾶς σητορεύεις τόσην ὥρα. Αὐτὴ ἡ ἀναρχία πού ἔτπειρες δῶ μέσῃ ἀνθρώπων, δουλευτάδες τόση χρόνια, εἶναι ἐπικίνδυνη, καὶ θὰ δοῦμε τί μπορεῖ νὰ γίνη μὲ σεία.

Δῶ τέλειωσεν ἡ προσηφία τοῦ Χαρλεπά νὰ παρυσιάσει τίς δουλειές του τελειωμένες καὶ νὰ φωτίσει τὴν κολασμένη ψυχὴ τοῦ ἀφέντη του γιὰ νὰ δεῖ τ' ἀνθρώπινον τὸ πλιὸ ἀπλὸ δικαίωμα.

(Οἱ ἀφεντάδες ἀπὸ τέτοις δὲν χαμπαρίζουν. Χτυπᾶνε μάλιστα' ἀλύπητα στὴ γέννα τους τὰ ρίδια. Τ' ἄλλο πρωτὶ βρέθηκε ὁ Χαρλεπάς πιθηχῶνα δεμένος. Δύο χωροφυλάκοι τὸν κατέβαζαν στὴ χώρα γιὰ νὰ τὸν παραδώσουν στὶς ἀρχές. Ἀφίνοντας τὸν κάμπο πού τόσο μόχτησε γι' αὐτόν, ἀφίνοντας τὴ νεοσύστατη κοινότη του δέλιχσε μπροστὰ στὴ στραβὴ τὴ μοῖρά του. Τὸν πότιζε τώρα τὸ ποτῆρι ὡς τὸν πάτο. Δάκρυσε θλιβερὰ καὶ ἔκλαψεν ἀληθινὰ τοῦς ἄμειρους χωριανούς. Κεῖνοι δειλιασμένοι τονε χαιρετοῦσαν, ὅξω ἀπὸ τὸ χωριὸ χύνοντας δάκρυα μαῦρα. Τί εἶχαν νὰ πᾶθουν οἱ ἄμειροι χωρικοὶ παραδεμένοι στ' ἀφεν-

τικοῦ τὰ νύχια καὶ τὸν βούρδουλα τῆς ποταπῆς ἐξουσίας, καὶ ἐδίδεπε σὰν ὄρχιμα νὰ σβήνει ἀπὸ τῶρα ἡ κοινότητά.

X

Ὁ Χαλεπὰς δὲν μπορούσε νὰ σταθεῖ πιά στὸν τόπο του. Ἡ ἐξουσία τὸν εἶχε σηκωδεμένο γιὰ ἐξόντωση. Ἐπρεπε νὰ λείψει. Ἐτσι κάνουν οἱ πολίτες τῶν ὀλίγων, ποὺ ληστεύουν τοὺς πολλούς. Τί ἤθελεν ἔνα; ἐπαναστάτης λεύτερος μέσα σὲ τέτοια πολιτεία; Ἡ ἐξουσία τοῦ ὥρισε τρίμερη προθεσμία νὰ φύγει. — Εἶσαι ἐπικίνδυνος στὸν τόπο, μυλιστὴς ἐργατῶν. Θὰ φύγεις! Τοῦπεν ἐπιχτατικὰ ὁ ἀστυνόμος στὴ χώρα.

— Νὰ πάω, ποῦ, ρώτησε ὁ Χαλεπὰς.

— Νὰ πᾶς ποῦ; Κεῖ ὅπου σοῦ χρειάζεται. Σένα νησί. Ἐχεις ἀνάγκη ἀπὸ ἡτυλία καὶ... ξύλο. Κεῖ θὰ ταῦρεις καὶ τὰ δυό!

Πικρότερο ποτήρι δὲ δοκίμασε στὴ ζωὴ του. Σκαστισμένος δὲ μπορούσε νὰ βρεῖ τόπο νὰ ἀποφύγει τὴν ἀτίμωτη αὐτή. Νάφινε τὸν τόπο του ἔτσι δὲ καὶ νὰ πήγινε σ' ἕνα νησί... Καὶ πὺ νησί; Αὐτὸ εἶταν τρομερό. Σὲ τέτοια φάκα δὲ μπορούσε νὰ ζήσει. Κεῖχε μόνο τρίμερη διορία!

XI

Στὴν προκυμαία πάνω, ποῦ τὰ καράβια πλευρώναν γιὰ φόρτωμα καὶ ξεφόρτωμα καὶ τὰ σίδερα τῆς γραμμῆς τοῦ τρεκίνου ἔφταναν ὡς κεῖ, ἐστῆθη ὁ Χαλεπὰς γυρίζοντας ἀπὸ τ' ἀστυνομικὸ τμήμα. Εἶχε δώσει πικρών.

Κίνητη ἀπέραντη σ' ἄλλο τὸ λιμάνι. Τὰ πελώρια καράβια ξεφόρτωναν, τὰ βελόνα ἀλυσίδες περπατοῦσαν. Πυρηνὰ δὲν πύρεχαν ὁ Στέλιος Χαλεπὰς. Ὁρῶντες τὴ θάλασσα καὶ ἔρριχνε τὰ μάτια του στὸ γαλιὸ χροῶμά της καὶ βουτοῦτε τίς ματιές του βαθεῖα, πολὺ βαθεῖα. Ἐτσι σκεπτικὸς στήθη πολλὴν ὥρα. Βυθισμένος σὲ κόσμος ξένο δοκίμαζε τὴν ὑπέρακτη εὐδαιμονία τῆς λευτεριάς του, ποὺ γιὰ λιγ' ἀκόμα θὰ τῆνε χαίρονταν. Στὸ τρίμερο ποῦ θάμεινε ἀνάμεσα στὸν ἐργατικὸ κόσμον δοκίμαζε πῶς θὰ μπορούσε νὰ δώσει τὴ στερεὴ του μάχη. Διψοῦσεν ἀνέμεσε σ' αὐτοὺς ὁμοίους του, ποὺ γιὰ τοὺς ἀγωνίζονταν, νὰ σταθῇ πλάγι

τους ἐγδικητής. Στὸ κορμί του πάνω στέκονταν στὴ σειρά τῶ ἔχνη τῶν πληγῶν, πού πῆρε στὰ ὑπόγεια τῆς φυλακῆς. Τὰ δικήματ' αὐτά, παλίωντας γιὰ τοὺς ὁμοίους του, λόγιαζε νὰ πληρώσει. Εἶχε πάρει ἀπόφαση νὰ πολεμήσει τὴ πολιτεί' αὐτή, ὅχι διδάσκοντας πλέο μὲ ἐκναστατῶντας, ὅχι μὲ διαμαρτυρίες καὶ λόγια μὰ μὲ τὰ ἔργα. Γι' αὐτὴν ἔχασε νὰ νιάτα του πολεμῶντας στρατιώτης, γι' αὐτὴν ἔμεινε νησιτικός, δάρεθηκε. Ἀπὸ τὴν ἴδια πάλι πληγωνότανε γιὰ τὸ ξυπνημὰ του μιλοῦσε στοὺς ἐργάτες, στοὺς χωρικοὺς γιὰ ἀνθρώπινα δίκια τους. Ἐστάθη ἔτσι: πολὺ ἀκόμα, ἀνάπνεε βαθιὰ, πολὺ βαθιὰ. Θαρρεῖ καὶ μεταλάθεινε δύναμη, πνέμα, θέληση, νοῦ γιὰ τὴν ὥρα τὴ μεγάλη πού θὰ τοῦ τύχαινε στὸ δρόμο του. Ἐπρεπε νὰ παλκίψει, νὰ σπάσει τὰ δεσμά του. Καὶ δοκίμαζε τὴν ψυχὴ του γιομάτη ἀπὸ σθένος, ἀπὸ ξαστεριά. Τὸ νοῦ του κατὰκάθαρ καὶ ἀκονισμένον. Ἀφίνοντας τώρα τὴν προκυμία ἔσυρε κατὰ τὸ κερνεῖο τοῦ πλατάνου. Πηγαίνοντας σιγὰ δὲν ἔριχνε τὴ σκέψη του ἄλλου. Μάστιχ εἶχε καὶ δὲν ἔβλεπε, νοῦ καὶ δὲ νοοῦσε τίποτ' ἄλλο: σύψυχος εἶτανε βουτυγμένος στὸ ζήτημά του, πού δεσμώτη τὸν κρατοῦσε. Πίνοντας τὸν καρὲ του βυθίστηκε σὲ συλλογὴ.

XII

Πλήθιζ μὲ τὴν ἄδεια τῆς ἀστυτομίας ἀνέβαιναν τὰ σκαλιὰ τῆς αἰθουσας τοῦ σχολείου, πού καθε τόσο δέχονταν τὸν ἐργατικὸ κόσμν. Σημαίε: κόκκινες ὑψώθηκαν.— Ζήτησω !! Ζήτησω ἡ ἐργατεία !! Ἀκούστηκαν φωνές ἀπὸ τὸν ἴσιον δρόμον. Μιὰ πρῆα ἔκανε πολὺ θόρυβον κατεδίνοντας. Ἐνὰς τιμητικὰ κρατοῦσε μιὰ πελώρια κόκκινη σημαία καὶ τὴν ἀνέμιζε περήφανα ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες. Τὰ πλήθια ἀκολουθοῦσαν.

— Ζήτηω ἡ ἐργατεία Ζήτησω ! φώνηξε κουνουῖντας τὸ καπέλλο του καὶ πίσω του πλημμύρα φωνές γιόμισαν τὸ δρόμον. Ἡ ἐργατεία πλητίζε. Διαβάζες στὴ σημαία τώρα : Ζήτηω τὸ προλετάριο, κάτω οἱ ἄστοι.

Ὁ δρόμος: γιόμνητε μπροστὰ στὸ σχολεῖον καὶ οἱ σκάλες καὶ ἡ μεγάλη του σάλα. Ἀνεβοκατέβαιναν ἐργάτες. Σὲ κάμποση ὥρα εἶδεν ὁ Χηλεπὰς ἕνα γροῦπον ἀνθρώπινον νὰ φτάνει. Εἶτανε τὸ κεντρικὸ συμβούλιον τῆς ὁμοσπονδίας. Ἀλαλαγμός στὸ φανέρωμά του. Ἡ ἐργατεία τοῦ ὑποδεχότανε.

Στὴ σάλα μέγα δὲν ἀνάπνεες. Ὁξω, πατεῖς με πατῶ σε. Εἶτανε

νὰ κάμουν τὸ μνημόσυνο δύο μεγάλων κομμουνιστῶν, ποὺ ἔδωκαν τὴ ζωὴ του· γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς τάξης. Οἱ εἰκόνες τῆς Ρόζας καὶ τοῦ Λήμπνεχτ στηλωμένες σὲ λάβραχ πίσω ἀπὸ τὸ βῆμα μάτωναν τὴν ψυχὴ ὅλων. Σὲ λίγο ἕνας ἀνέβη πάνω στὸ βῆμα. Εἶτανε ἡ ἑδρα τοῦ δασκάλου. Ἐστάθη στὸ τραπέζι μπροστά, πίνοντας νερὸ σὰ ρήτορας. Σσσσ - σσσσ — ἀπλώθηκε πέρα στὴν αἴθουσα. Χερσποτήματα γιόμισαν ἀτέλειωτα τὴν ατμοσφαῖρα. Ὁξω καὶ πέρα πάλι σκορποῦσεν ὁ ἥχος, ποὺ ἔδγαζαν τὰ χτυπήματα τῶν ρόζινων χειρῶν τῆς ἐργατικῆς. Εἶταν ἡ ἐνδόμυχη θέλησή της. Ὁ ρήτορας ἀνοιξε τὸ στόμα του! — «Σύντροφοι, εἶπε, σὲς καλέσαμε σήμερα δὼ νῆνταμωθοῦμε γι' ἀνάμνηση τῆς ἱστορικῆς μέρας τοῦ θάνατου ἐνοῦ τῶν πρὶ μεγάλων ἀρχηγῶν τοῦ παγκόσμιου προλεταριάτου. Συχαίρω ὅλους μας, γιὰ τὴν τόση προθυμία ποὺ ἔδειξεν ἡ ἐργατικὴ στὸ κάλεσμα τοῦτο. Ἡ δύναμή μας σήμερα δείχνεται ὁλοφάνερη. Ἡ δύναμη αὐτὴ, ποὺ οἱ ἀστικές μας κυβέرنησες δὲν δοκίμασαν ἀκόμα τὸν ὄγκο της, εἶνε ἀμέτρητη. Πάνω σὲ τέτοια δύναμη στὴ Γερμανία στηρίχτηκαν ὁ Λήμπνεχτ καὶ ἡ Ρόζα, οἱ μεγάλοι μας αὐτοὶ νεκροὶ νὰ θάψουν τὴ στρατοκρατία τοῦ Κέλζερ. Ἐπῆσαν, εἶνε ἀλήθεια. Ἐπῆσαν μὰ ὁ θάνατός τους ὁ ὠραῖος ἔγινε πνεὴ ζωῆς τοῦ Προλεταριάτου.

Πολλὴν ὥρα μιλοῦσεν ὁ ρήτορας ὑμνῶντας τὴ δράση καὶ τὴ θέληση τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔστεκαν στὴν ψυχὴ ὅλων γιὰ τὸ πέσιμό τους στὸν μεγάλον ἀγῶνα τῆς ἐργατικῆς.

Μέσα στὸ πλῆθος κοντὰ στὸ βῆμα καθισμένοι σὲ μαθητικὸ θρανί ἕνας, περνοῦσε νευρικά τις στιγμὲς ἀκούοντας τὸν ρήτορα. Κατακόκκινος μὲ τὰ μαλλιά στὸ μέτωπο ριγμένον, ὠλοιαζε μὲ ἀνθρωπομηνιακό. Ἡ νευρικὴ του ταραχὴ τὴν ἔκαμνε νὰ σηκώνετο καὶ νὰ καθεταί ἀσυνείδητα στὴ θέση του. Λίγοι τόνε πρίσεχαν.

Ἐσφιγγε τὴν ψυχὴ του νὰ κρατηθῇ. Ἦθελε νὰ κινηθῇ πρὸς τὸ βῆμα. Ἐν' ἀόρατο χέρι μόλις τὸν συγκρατοῦσε. Χτυποῦσε δυνατὰ ἡ καρδιά του. Μεθυσμένος ἀπὸ ἐνθουσιασμό γιὰτ' εἶχε τόσο πλῆθος μπροστά του. Ὡ εὐτυχία του νὰ θὰ μπορούσε καὶ αὐτὸς μιλῶντας νὰ τὸ ματώσει ἐναντία τῆς ἐξουσίας. Εἶχε βγάλει τῶνα τοῦ πόθου ἀπὸ τὸ θρανί ἄθελα. Ἐσιαζε τὸ μαλλί του νευρικὰ ποὺ τοῦ ἐνοχλοῦσε τὸ κούτελο. Ἡ κόκκινη γραβάτα του ἄταχτα δεμένη καὶ ἐπικαστατημένη καὶ αὐτὴ. Ἐτσίρινε νευρικά τὸ δεξί του χέρι. Ἡ ὁμιλία τοῦ ρήτορα θαρρετὶ καὶ δὲν

τὸν συγκατατοῦσε. "Ἰμεινεν ἀνικανοποίητος. Τὸ δυνατὸ τοῦ καρδιοκτύπι τὸν ἔλυων· φοβόταν· μὴ διαλυθῇ τὸ πλῆθος, μὴ σκορπιστῇ ἡ ἐργατιὰ δίχως τὸ βάπτισμα ποῦ καλοῦσεν ὁ λόγος τῆς συγκέντρωσης. Δὲ βχ-σταζε, τινάχτηκεν ἀπὸ τῆ θέσης του. Εἶχε τελειώσει ὁ ρήτορας καὶ τὰ χειροκροτήματα ἀτέλειωτα σάλευν τὴν αἴθουσα. Ἀθελα βεβέθηκε κοντὰ στὸ βῆμα. Ἐστάθη. Ἐτρεμε σύψυχος. Μῆνα πῆδο ἀνέβη σῆνα κάθισμα κι' ἄρπαξε τὸ λόγο. — Σύντροφοι, εἶπε, ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Λήμπεχτ καὶ τῆς Ρόζας δὲ ξεπλύνεται οὔτε ἱκανοποιεῖται ἀπὸ λόγια παχιά. Ὑμνοὶ γι αὐτοὺς εἶναι τὸ ἔργο τους. Τί τὰ θέλουν τὰ λόγια; Θὰ εἴσχετε ὅλοι δῶ ἀνάξιοι τέτοιων ἡρώων, ἂν διαλυθῇτε δίχως τὸ ἔργο ποῦ πρέπει. Ἡ ψυχὴ τους, ἂν αὐτὴ μᾶς παρακολουθεῖ, ὅπως τὸ αἰσθάνομαι, μᾶς ὁρᾷ τὴν ὥρ' αὐτὴ σῆνα μεγάλο καὶ ὑψηλὸ κ-θήλο. Ὁραισθῇτε πῶς· θὰ μὲ ἀκολουθήσετε· ὄχι λόγια, ὄχι. Ἐργα-πρέπειον στὴν μνήμη τέτοιων ἡρώων. Στὴν ἐξουσία, στὴν ἐξουσία! Μὲ τὰ ῥόπαλα πάλι στὴν ἐξουσία. Ἡ φωνὴ τοῦ ρήτορα τῶρ' ἀγρίεψε— Ἡ ἐξουσία εἶναι δική μας. Ἐμεῖς εἴμαστε ὁ λαός, ποῦ πρέπει νὰ κυβερ-νηθῶμε μόνοι μας.

— Μάλιστα, μάλιστα· τὸν διέκοψαν.

— Φτάνει, ποῦ μᾶς κυβερνοῦν οἱ ἄτιμοι πλουτοκράτες. Ἄν ἔχετε συναίσθηση ὅτι ἡ ὥρα αὐτὴ εἶναι ἱερὴ καὶ ἀνάλογη πρὸς τὴ σημασίαν ποῦ τῆς πρέπει, τοιμωστῇτε νὰ μὲ ἀκολουθήσετε.

— Μπράβο, λεβέντη, μπράβο.

— Ναὶ τοὺς ἄτιμους, αὐτοὶ μᾶς τρῶνε.

Τὰ λόγια τοῦ ρήτορα κ' οἱ φωνές τῶν ἐργατῶν, τόσο χτυπητὰ ἐνάντι τῆς ἀρχῆς θορύβησαν τὰ ὄργανά της. Οἱ χωροφυλάκοι σκορπίζον ἀναμυσσὰ στὸ πλῆθος γενύτηκαν.

— Ἡ Ἐξουσία. . .

Δὲν πρόφτασε περισσότερο. Καὶ δέκα μέσ' ἀπὸ τὸ πλῆθος, μυστικὰ καὶ φανερά ὄργανα τῆς πολιτείας, ῥίχτηκαν κατεπάνω του. Τὸν ἄρπαξαν σέρνοντάς τον ἀπὸ τὸ βῆμα. Ἡ φωνὴ του πνίγηκε μέσα στὸ θόρυβο καὶ τ' ἀνακατάτωμα.

Ἡ αἴθουσα γιόμισεν ἀπὸ σκόνην.

Ἡ ἐργατιὰ στὰ θρανία πάνου ἀναστατώθηκε γιὰ τὸν ἄγνωστο ῥή-τορα, ἐρρίχτη νὰ λυτρώσει τὸν ἥρωά της, τὸν ἐνθουσιαστή της.

— Κάτω οἱ ἄτιμοι κάτω.

— 'Αφήστε τον, μωρέ, αφήστε τον!

Σωστή μάχη τώρα γύρω στο βήμα. 'Η έργατειά με τὰ πρωτοπαλ-
λικάρα της μάχονταν πεισιτωμένα. Τὰ ὄργανα τῆς πλουτοκρατίας με
τὰ ὄπλα στὰ χέρια βραυῶσαν ἄφρον. Οἱ δειλοί καὶ φοβισμένοι ἀπὸ τὶς
θύρες, τὰ περὶθυρα πεθοῦσαν στὸν αὐλόγυρο, κεῖθε στὸ δρόμο. Χάνον-
ταν στὰ πλαγινὰ σοκάκια. Δὲ μπορούσε τώρα νὰ ξεδιαλύνει τί γι-
νότανε μέσα στὴν μεγάλη σάλα.

Πληθος στρατιῶτες ἔφταναν ὠπλισμένοι. "Εζωσαν τὸ σκολειό.

Βογγητά, ἀνάκατες τρομερές φωνές, πιστολιές, ἀνακκώμα μιᾶς
κόλασης. Τὸ αἶμα ἐχύθη κέθαψε τὸν ἱερὸ τόπο, ὅπου μ' ὅλο τὸ δίκιο
τῆς μιᾶς τάξης ἀνθρώπων μιλοῦσε γιὰ τοῦ ἡρώε της· κι' ὥρωνε τὸ μπῶ-
της με τὴ δύναμη τῆς θέλησης ἐνοῦ ματωμένου ἥρωα. « Ἡ ταξίς »
βλάθηκε με τὸν ὑποκόπανο καὶ τὴ λόγχη. 'Η έργατειά κυπήθη κα-
τακέφαλα καὶ σκορπίσθη βάφοντας με τὸ τίμιό της αἶμα τὴ γῆς. 'Η
ιδέα δυνάμωνα δίχως νὰ λιγostέψουν οἱ ἥρωες, πού γεννιῶνται ἀπὸ τὸ
θάνατο τῶν μαρτύρων. Κενώθηκεν ἡ αἵθουσα. Δεμένοι κάμποσοι πισθίχ-
κων μέσα στὰ ῥάκια τῶν ρούχων των ὠδηγοῦνταν στὴ φυλακή. 'Η
πολιτεία κοπανοῦσε τὶς κεφαλές τοῦ προλετάρου.

— Μακάριοι οἱ ἀποθαμένοι ! Νίκησαν με τὸ θάνατό τους τὴν ἐξου-
σίαν !

XII

— Δὼ σταθῆτε, εἶπεν ὁ πρῶτος. Στάθηκαν οἱ ἄλλοι στὸ πρόσταγμα.
Καὶ μηχανικά καὶ ρυθμικά ἀφῆκαν νὰ κουμπήσει χάμω τὸ ξύλινο νε-
κροκρέββατο. Ἐκουήθη τὸ κορμὶ τ' ἀποθαμένου καὶ τὸ κεφάλι του
πῆγε κ' ἦρτε δεξιά-ζερεὰ ὡς πού ἰσορρόπησε. Ἐνα κεφάλι γλωμὸ
κερί. Ματωμένο τόσο πρὸς τὸ δεξιὸ μάτι, πού δὲ φαίνονταν καλὰ ἂν
εἶτανε μάτι ἢ μελανὴ τρύπα. Τὸ στῆθος ὀλάνοιχτο ἔδειχνε τὶς τρομερές
τρύπες τῶν λογχισμῶν. Ἐχασκαν θαρρεῖς τὰ πλεμόνια του. Στῆθος
κόσκινο. Τὸ ποικύμισσό του ματωμένο καὶ τὰ ρούχα ματωμένα καὶ
λασπωμένα. Παρακκῶτω ἔχασκαν δυὸ πόδια. Διὸ πόδια δίχως πα-
πούτσια.

— Δῶ, θὰ τότε ρίξουμε τὸν αἵτιμο...

— Δῶ εἶπαν κι οἱ δυὸ μηχανικά.

Τώρα έφτασαν δυο σκαφτιάδες κοπιώντας τὰ φτυξία στὰ χέρια καὶ τὸν κασμά. Δίχως ἀναπνοή ἄρχισαν τὸ σλάψιμο.

— Ἀντέστε, ρε παιδιά, εἶπεν ὁ πρῶτος σὲ λίγο, ἔχουμε καὶ δουλειά. Ἄς εἶναι καὶ ριχά. Ὁ ἓνας, βαρύνοντας τὸν κασμά στὸ μυχλὸ χῶμα μὲ δύναμη, ρώτησε δίχως νὰ σηκώσει τὸ κεφάλι του. — Καὶ πῶς κύττ' τὸ πετάσει τέτοιον ὥρα ;

— Βάρα ρε χασομέρη, εἶπε πάλι ὁ πρῶτος, νέα θέλεις ;

Λούφριζε. Μόνο τὸ φτιάρι ἀκούγονταν, πού βουτούσε στὸ μυχλὸ χῶμα καὶ τοῦ κασμά τὸ χτύπημα νὰ σκορπίζει τὴ μυχλὴ γῆ.

— Τὸν ἀφιλότιμο ! μὰς χασομερᾷ, εἶπεν ὁ πρῶτος κέδοντας βύλτες. Οἱ δυὸ κάθισαν παρᾶμερα στὸν ἴσκιό ἐνοῦ δέντρου, μακριὰ ἀπὸ τὸν πεθαμένο πού βρωμούσε... Στριφογύριζαν ἀπὸνα τσιγάρο. Κρατούσε σιωπὴ καὶ ρυθμικὲς φτιαριές καὶ κασμαδιές.

— Τὰ σπέρτα σου ρέ, εἶπεν ὁ ἓνας, νὰνάψουμε.

— Δὲ φρεῶ, ἀπολογήθηκεν ὁ σκαφτιάς.

— Ἀναθεμάτονε μὰς ζούρλανεν, ὁ ἄτιμος ! Πρῶστεσεν ὁ τρίτος.

— Στὸ Θεό σου μάστορα, εἶπε νευρικὰ ὁ πρῶτος, τέλειωνε γλήγωρα μὰς τρέλλανεν ὁ κολασμένος μὲ τὴ βρώμα του. Ἄς εἶναι καὶ ριχά εἶπα !

Σὲ λίγο ἡ τρύπα εἴτανε ἀνοιχτὴ καὶ ἑτοιμὴ. Ριχά ὡς ἓνα πῶδι· μόλις θὰ μπορούσε νὰ σκεπάσει τὸν πεθαμένο.

Τὸ κάμα τοῦ μεσημεριοῦ χτυπούσε τώρα δυνατὰ πάνω του. Ἐβράζε τὸ μυγολόγι στὸ μοῦτρο τοῦ πεθαμένου, βουίζοντας ἀδίκησκα, πότε τσιμπώντας καὶ πότε ἀλλάζοντας μένα πέταμα θέση. Ἡ ἀπορορὰ τὶς ἔτκιονε δυνατά. Οἱ τελευταῖες φυαριές ἀδεικσαν τὸ μνημα.

Ἐτοιμο κύριος ! εἶπεν ὁ ἓνας ἐργάτης.

— Ἐτοιμο ; Πλησίισεν ὁ πρῶτος. — Μπρὸς τὸ λοιπόν.

Κ' οἱ δυὸ πετάχτηκαν ἀπὸ τὴ θέση τους. Ἐπιασαν τὴν κουδέρτα, πού κοίτουσαν ὁ πεθαμένος, ἀπὸ μπρὸς καὶ πίσω μὲ τὰ δυὸ τους χέρια. Καὶ γιὰ ἰσορροπηση ἄρχισαν νὰ τὸν κινᾶν δεξά-ζεβδά. Τὰ χέρια του λύθηκαν, τὸ κεφάλι του κουνήθηκε πανωτά.

— Ὡρα καλὴ λεβέντη !

— Μπρὸς μὲ τὴ θεησκεία μυχλωμένος εἴτανε ὁ ἔρμος. Οὐδὲ παπά-συχώρι ;... Μετὰ πνευμάτων δικαίων τετελειωμένων... τὸν δουλόν σου ἀνάπαυσον, εἶπε μὲ συρτὴ φωνὴ ὁ ἓνας ἐργάτης.

— "Αι γειά σου καὶ καλοτάξιδος

Καὶ πλάγισαν τὴν κουβέρτα πρὸς τὸ λάκκο οἱ δύο.

Ξανακοινήθηκε δυνατὰ τὸ κουφάρι. Τὸ κεφάλι τοῦ πῆγε κ' ἤρθε ὡς πρὸς πλάγισε στὴ μιὰ μεριά, σάμπως ἔκνε νὰ δώσει ἄρτι σὲ καμμιὰ μυστικὴ κουβέντα. Ὡς πρὸς νὰ πεῖ, διὰ βρέθηκε ριγμένος μέσα. Ξανακοινήθηκε τὸ κεφάλι τοῦ πεθαμένου.

— Τί θές, ρέ, τοῦπεν ὁ ἕνας ἐργάτης σιάζοντάς τον. "Ἔτσι σιὰ σου. Τοῦ σταύρωσε τὰ χέρι. "Α γειά σου!

— Χαιρετίσματα τὸ λοιπόν, κακομύρη καὶ πάνω.

— Πιὰ μάννα σὲ κλαίει ἀπόψε. . . Κι' ἄρχισαν νὰ σωριάζουν χῶμα πὰ στὸ χῶμα, φτυαριές πὰ στὶς φτυαριές. Ὡγκώθηκε σὲ λίγο πάνω στὸν πεθαμένο μιὰ κουμούλα. Χτύπησαν ὀλόγυρα μὲ τὰ φτυὰ. Τὸ μνημα εὐπερίστηκε.

Πάει τὸ λοιπόν, εἶπεν ὁ πρῶτος. Δὼ ἐθάφτη, πρόσεσε βλέποντας τὸ νεκροθάφτη πὺ φτασε τώρα, ὁ Στέλιος Χαλεπάς. Κράτη σημείωση, παρκακλῶ, μπορεῖ νὰ τονε ζητήσῃ κανεὶς. Στέλιος Χαλεπάς, ἐργάτης καὶ ἐπαναστάτης. Οἱ δύο πῆραν τὸ νεκροκράδατο ρίχνοντάς πάνω τὴ μάλλινη κουβέρτα. Τὸ μυγολόγι βούξε στὸ τίναγμα της. Τώρα ξεκίνησαν οἱ τρεῖς πεταχτά. "Ἐτρεχαν, δὲν περπατούσαν. Ἡ ψυχὴ τοὺς ζητοῦσε τσιγάρο.

— Ἡ καντήλα σου μωρέ, ποῦναι ἡ καντήλα σου, μπάρμπα, εἶπαν στὸ θυρωρὸ φτάνοντας στὴν ὀξώθυρα τοῦ νεκροταφείου. Ἀνάβοντας τὰ τσιγάρα τοὺς ῥύφιζαν βαθυὰ, πολὺ βαθυὰ.

— Πρρ! μᾶ; ἔτκχεν ὁ ἀφιλότιμος καὶ σκούπισαν κ' οἱ δύο μὲ τὸ δείχτη τῆς ἀπαλάμης των ποτάμι τὸν ἴδρωτα ἀπὸ τὸ κούτελο. "Ἐρριζαν τὸ νεκροκράδατο στὸ μικρὸ φορετὸ μένα ἄλογο, πὺ περιμενε ὄξω ἀπὸ τὰ μνήματα.

Τράβηξαν ἔπειτα κατὰ τὴ νταβέρνα τοῦ Χαμτζά, γειτονὰ τοῦ νεκροταφείου, νὰ ὀροσίσουνε τὰ χεῖλια τοὺς. Κανεὶς τοὺς δὲν πῆρεν ἰδέα τίνας ἤρωα κουφάρι πέταξαν μέσα στὸ ριχὸ καὶ φτωχικὸ μνημα. Τὸνομα μονάχα ἄκουσεν: Στέλιος Χαλεπάς, ἐργάτης-ἐπαναστάτης.

Οἱ ἤρωες ἔτσι περνᾶνε ἀγνώριστοι, στυλιὰ ριγμένα.